

Juli Micolau, al Rolde

Sis peces d'un poemari nou de l'autor de La Freixneda surten publicades a la revista aragonesa, amb dibuixos d'Esther Galdon. [p. 5]

Entrevista a J.M. Baró

El president d'ASCUMA ens desvela anècdotes de la seua infància i el seu interès històric per a Corona d'Aragó. [p. 10 i 11]

TEMPS DE
FRANJA

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

Tertúlies a la fresca

Els veïns d'Alcampell van recuperar aquest estiu la tradició de xerrar al carrer sobre diversos temes culturals i socials. [p. 12]

Fi del Projecte Moncada

Després d'onze anys, el govern regional del PP ha acabat amb un seguit d'activitats en català a les escoles de la Franja. [p. 15]

AUCA DELS SANTIS MÀRTIRS ABDON I SENÉN
DITS SANT NIN I SANT NON
CO-PATRONS DE BARCELONA, PATRONS DE CAMPORRELLS I DE MOLTS ALTRES POBLES, GREMIS I COFRARIES;
I ADVOCATS DELS HORTOLANS I DE LA PAGESIA EN GENERAL, CONTRA TOTES LES MISÈRIES DEL CAMP

1- MOLT NOBLES, AQUELLS POBLES.

2- LLEVANT FRUIT SANT BARTOMEU, TER FI ADOREN L'UNIC DEU.

3- AMB L'EXEMPLE, PREDICHAVEN I ALS POBRES TOT HO DONAVEN.

4- ALS FUTURS MÀRTIRS ANIMEN A MORIR PEL DEU QUE ESTIMEN.

5- OBRES BONES PRACTICAREM, I AL VER DEU AIXIS HONRAREM.

6- DECI L'ANY...

7- RES FORN PRESOS, PREST SOTMESOS.

8- I A TOTS DOS L'EMPERADOR FA RECLoure A LA PRESO.

9- COM TRIOMF DE SA MALDAT, DECI A ROMA ELS HA PORTAT.

10- ADOREU EL SOL, ELS DIU, O TOTS DOS AQUI MORIU.

11- CRISTIANS SOM I SEREM, I LA MORT GENS NO TEMEM.

12- I AME...

13- QUE ELS HI TIREN EN ELS MIREN.

14- MES, UNGITS AMB PALMA SANTA, MOREN L'ANY DOS-CENTS CONQUANTA.

15- ARROSBEQUEN ELS SEUS COSCOS, I ELS MALTRACTEN COM A GOSOS.

16- PROHIBIREM SEPULTAR-LOS, MES QUIRÍ POGUE ENTERRAR-LOS.

17- CONVERTIT QUE ES CONSTANTÍ, LA DOCTRINA RESPLENDI.

18- SUR...

19- ELS PORTÀ... NT PONCIA.

20- UNA EGLÉSIA HI FOU AL CADA, QUE AMB SON NOM FOU BOTEJADA.

21- PER MÍG MON, EN TABERNACLES, SES RELIQUES FAN MIRACLES.

22- MIL POBLES, VILES I CAMPS, PROTEGEIXEN CONTRA ELS LLAMPS.

23- FULDA EN REP UN RELIQUIARI, QUE SALUDA AMB GANT DESVARI.

24- AL...

L'auca
de Camporrells

Sumari

- 2 Cartes creuades
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 7 Baix Cinca
- 10 Entrevista: Josep Maria Baró
- 12 Llitera
- 13 Recull de premsa
- 14 Llitera
- 15 Tema del mes: Desapareix el projecte Moncada
- 16 Aragó
- 17 Galeria de personatges
- 18 Països Catalans
- 19 Opinió: Fora «Titiriteros» de Torrelloba!

Imatge coberta: Un auca sobre tradicions de Camporrells es trasllada al poble.
Foto: © Ramon Sistac.

TEMPS DE FRANJA 110

Edita:

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21

- Associació Cultural del Matarranya
- Consells Locals de la Franja
- Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
- Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Director: Màrio Sasot • msasote@yahoo.es

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:

Isabel Calaf
 tempsfranja@orange.es

Consell de redacció:

El Matarranya: Antoni Bengochea, Loli Gimeno, José Miguel Gràcia, Marc Martí, Marta Momblant, Artur Quintana, Lluís Rajadell i Carles Sancho.

El Baix Cinca: Rosa Arqué, Jaume Casas, Pep Labat, Carme Messeguer i Carme Tarragó.

La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Glòria Francino i Josefina Motis.

PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:

Pep Labat i Sigrid Schmidt Von der Twer.

Opinió: Esteve Betrià, Josep A. Carrégal, Miquel Estaña, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montclús, Ramón Mur, Francesc Ricart, Carles Sancho, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antòlin s.c.
 info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

Salutació del director // Màrio Sasot

L'actitud de la consellera d'Educació, Cultura i Esports d'Aragó, Dolors Serrat, envers les llengües aragoneses és una mica contradictòria i desconcertant. Per suposat que no pensa dur a terme cap política de preservació del català i l'aragonès al seu territori. Tot al contrari. En resposta a una pregunta a l'Heraldo de si realment creia que amb la Llei de Llengües acabaríem tots parlant català a la plaça del Pilar, com deia una falca radiofònica del seu partit, contestà. «És que (la Llei) no ha tingut temps de desenvolupar-se». Al·lucinant.

Això si, de moment, mai en les seues declaracions ha gosat dir-li xapurriau al català. Temps al temps.

Jo no sé si, com diuen alguns comentaristes, vol segar l'herba dels peus de L.F. Rudi buscant aliats per la dreta més dretana, o, com penso jo, s'ha de fer perdonar el fet de ser de Ripoll (Girona) massacrant el català allà on puga fer-ho, per a guanyar-se la simpatia i l'acceptació dels aragonesos de soca-rel.

De la mateixa manera que Agustina Zaragoza Domènech, natural de Reus (Tarragona) va haver de matar més francesos i liberals que ningú durant el setge de Saragossa per a que li fessen un espai a la Història d'Aragó, la nostra consellera ripollesa ha d'agregar vergonyosament la seua llengua materna sota un davantal i un vestit de *baturre* del segle XIX durant l'ofrena del dia del Pilar.

Cartes dels lectors

Moviment 15M

No oblidin els de dretes que els indignats n'estan, ho estem, amb tots els partits. El dret a la manifestació i reunió, és un dret pel qual es va lluitar molt. No es poden reprimir mentre siguin pacífics.

Del nociu que puguin resultar les aglomeracions després de temps, han de resoldre-ho els responsables, amb control i acords.

El que va passar a Madrid i Barcelona fa uns dies és vergonyós, se'ls escapava de les mans. És buscar que intervingui la força, i fer víctimes i botxins sense que s'arribi enlloc.

Estaria bé que els manifestants es coordinessin en un gran grup polític, legal i actiu, traurien molts vots. Alguns partits i la majoria del públic està d'acord amb els plantejaments exposats. Es podria crear una gran plataforma d'esquerres que guanyés les properes eleccions

A veure com quedarà això de les indignacions. Les personals hem de saber gestionar-les, les socials participar en els canvis, no esperar que ho facin uns altres. Ha estat intel·ligent la tolerància amb les manifestacions. Ara, els manifestants han de ser intel·ligents procurant poder treure partit, i canvis possibles.

Josefina Motis

«J.M. Aragonès té raó»

Estic totalment d'acord amb la carta de J.M. Aragonès (*TdF*, 109) sobre les dificultats internes que està passant el català a l'escola. També jo tinc observades coses similars (*TdF*, 107 i 108). Los fets denunciats, d'altra banda, són més estesos del que pareix: últimament, Q. Gibert (*TdF*, 108: «Els nostres fills es parlen en castellà») fee també comentaris preocupants pel que respecte al nord de la Franja (Fraga). Tot açò no havie passat ni amb lo franquisme. Se fa *urgent* una enquesta fiable d'usos lingüístics a la Franja per saber qué està passant exactament, més enllà d'observacions impressionistes. Però no tot ho podem carregar a l'escola. Hi ha encara un indicador més preocupant: ham d'estar atents, perquè pareix que ja no és tan excepcional que es trenco la transmissió intergeneracional. Esta bretxa podria ser molt més important, i difícil de recuperar. Los fills d'estos fills (d'aquí uns quinze anys) se consolidarien com la primera generació de la Franja amb lo castellà com a llengua materna. Als quals caldrie ensenyar-los lo català (en el millor dels casos) com un idioma... estranger. Atentament,

Vicent de Melchor, lingüista

Fórnoles

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papelería Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrilo. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roures:** Llibreria Serret.

Bastonades a la llengua de la Franja

El dia 30 de setembre, el professor i animador cultural calaceità Antoni Bengochea, rebia un escrit del Departament d'Ensenyament de la DGA comunicant-li el cessament de la seua funció com a col·laborador del Projecte d'Animació «Jesús Moncada» a les Escoles de la Franja. De fet, a l'escrit ni tant sols s'esmentava el nom de Jesús Moncada i escrivien «Francha» (sic), el que demostra el seu interès pel gran escriptor mequinensà de llengua catalana i el coneixement lingüístic de la Franja. Prèviament, Bengochea havia demanat

una entrevista amb el director de Política Educativa per parlar del futur del projecte. La resposta ha estat el cessament per carta, sense cap explicació i l'obligació de retornar a temps complet al seu lloc de professor de música.

El Projecte Moncada va començar el curs 2000-2001 amb l'objectiu de reforçar i reavaluar les classes de català a les escoles de la Franja, portant a les aules, escriptors, cantautors, grups musicals, exposicions, tallers, etc., sempre en català, apropant la cultura feta en la nostra llengua als alumnes de les nostres comarques. Així mateix, a més de visitar les escoles i instituts de ratlla aragonesa on s'imparteix català, a través dels convenis signats entre els governs d'Aragó i Catalunya, els alumnes de les terres catalanes frontereres de Lleida i Tarragona, a través del «Projecte Moncada» han pogut també gaudir de la visita d'alguns dels nostres escriptors i músics populars franjolins i aragonesos com Francesc Serès, Mercè Ibarz, Hèctor Moret, Marià López, Anton Abad, La Chaminera, Menda

Lerenda, Duo Recapte, Susanna Antolí, Políglota Teatre, Miquel Estanya, etc. –i han pogut vindre a les escoles de la Franja escriptors catalans de l'alçada d'Emili Teixidor, Carme Riera, Imma Monsó, Maria Barbal, Josep Coll, Màrius Serra... En total unes 800 activitats al llarg d'onze cursos lectius. Per aquestes aules van passar també els escriptors lamentablement desapareguts, Jesús Moncada i Josep Galan.

Per altra banda, el Departament de Cultura no ha convocat encara els cursos de català per adults, tot i que sembla que almenys es pagaran les classes realitzades el curs passat.

Com dèiem al títol, d'entrada no hem rebut altra cosa del govern aragonès del Partit Popular que bastonades a la nostra llengua –que els més agosarats veuen com a imposicions ideològiques revestides de retallades econòmiques. A tall d'exemple i amb referència al control ideològic dels mitjans públics d'Aragó, sembla que el programa Aragón Televisión no continuarà ement-se aquesta nova temporada.

De moment, tot i que amb un

Il·lustració de portada:
Rosa Galicia

Disseny i maquetació:
Sara Lugo- SRS Servicios Culturales

Coordinadors:
Màrio Sasot:
Centro de Gestión de Patrimonio
C/ Juan Pablo Bonet, 7 Bajos. 50006 Saragossa
Tf. 976-259700. Fax: 976-259701
Correu electrònic: msasot@educa.aragon.es

Antoni Bengochea:
I.E.S. Jerónimo Zurita. C/Juan Carlos I, 11. 50009 Saragossa
Tf. 976-353361. Fax: 976-550352
Correu electrònic: abengolomb@yahoo.es

Organitza:
DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE
Avda. Gómez Laguna 25, 2ª planta. 50009 Saragossa
Tf. 976-713262

Col·labora:
CENTRE DE PROFESSORS I RECURSOS DE FRAGA (OSCA)
C/ Aiettas 17. 22520 Fraga (Osca)
Tf. 974-472347. Fax: 974-472900

GENERALITAT DE CATALUNYA.
Programes "Gust per la Lectura" i Itineraris de Lectura"

Projecte Moncada

GOBIERNO DE ARAGON
Departamento de Educación, Cultura y Deporte

GOBIERNO DE ARAGON
Departamento de Educación, Cultura y Deporte

Coberta de la programació del Projecte 2010-2011

mes i mig de retard respecte a altres anys, el Departament de Cultura acaba de convocar els premis literaris 2011 d'Aragó, «Lletres Aragoneses», «Guillem Nicolau» (en català), «Miguel Labordeta» (en castellà) i «Arnal Caveró» (en aragonès). Amb aquest retard en la convocatòria els ha donat temps per a afegir-hi una clàusula que condiciona la pervivència d'aquests premis a que hi hagi crèdit suficient als pressuposts del 2012 del Departament, la qual cosa vol dir que la possibilitat de d'anular els guardons l'any que ve és ben alta. Per això animem des d'ací a totes les persones que tinguin alguna obra acabada que pugui acomplir les bases dels premis, que la presenti, perquè no es pugui adduir des de l'administració manca d'interès dels interessats per a no convocar-lo.

Des d'aquesta revista, no cal dir que donarem puntual notícia i adequada resposta a tots els retalls o agressions que des del govern aragonès o qualsevol altra institució contra la nostra llengua i la nostra cultura vinguen.

L'Institut de Estudios Turolenses, a l'espera de canvis

// LLUÍS ROIG

El divendres 30 de setembre es va reunir a la seu de l'Institut de Estudios Turolenses a Terol, el Consell Científic d'aquesta institució, sota la presidència de la directora, Montserrat Martínez, acompanyada a la taula pel sotsdirector, Rafael Lorenzo i el secretari, Francisco Javier Sáenz.

La senyora Montserrat Martínez va informar, entre altres coses, dels seus desitjos, així com dels del sotsdirector, de deixar els càrrecs, tenint en compte que els ocupen des del 2004, a més de respectar els normals esdeveniments d'un canvi en la presidència de la Diputació Provincial. En aquests sentit, així s'ho havien comunicat a la senyora Carmen Pobo, nova presidenta de la DPT.

Reunió a la seu de l'IET
JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

La senyora Montserrat Martínez va informar també de les ordres que els han arribat envers el nivell de despeses de l'any vinent que hauran de reduir-se entre un 15 i un 17 per

cent, tot i que no procediran a la confecció del pressupost perquè entenen l'hauria de fer la nova direcció. També va informar sobre els actes pendents d'aquest any 2011 i altres temes d'interès.

Acte seguit es van estudiar molt exhaustivament les diferents sol·licituds d'ajudes a la investigació presentades, projecte a projecte, mitjançant les qualificacions i puntuacions proposades pels membres de les diferents disciplines científiques. Com a resultat va estar la selecció de deu ajudes que es presentaran al Consell Rector de la Diputació.

Després dels precís i preguntes s'aixecà la reunió.

En representació d'ASCUMA va assistir-hi, el vocal i expresident, José Miguel Gràcia.

Publicitat bilingüe // J. A. Carrégalo

Per diverses causes, enguany, a casa nostra, vam començar les vacances d'estiu una mica més tard del que és habitual. Però a l'arribar a Mont-roig vam quedar gratament sorpresos quan, al buidar la bústia de casa, vam comprovar que pocs dies abans s'havia passat publicitat bilingüe, en català i en castellà, en un full imprès a doble cara, de la clínica dental del Dr. Luis Tesan de Vall-de-roures. És de suposar que esta publicitat haurà estat repartida per les cases de les comarques del Matarranya i de la Terra Alta. En una situació com l'actual –i ara més que mai–, són de celebrar iniciatives com la descrita. I és de desitjar que no es convertixca en un fet aïllat.

L'ESMOLET

Paràbola del paper de vàter // Carles Terès

Hi ha un estrany fenomen, gairebé paranormal, que creia limitat a la intimitat del meu lavabo, però que, a base de freqüentar d'altres banys, se m'ha revelat com més freqüent del què em pensava. Quan un rotlle de paper de vàter arriba a la seva fi, el cilindre de cartó, talment un esquelet descarnat ('despaperat', en aquest cas), llangueix al porta-rotlles avergonyit de la pròpia nuesa. Generalment, fins que un perepunyetes com jo accedeix a la cambra disposat a fer-ne ús. Mentrestant el rotlle nou, gras i ufanos, s'està sobre l'indret més inversemblant i sovint inestable –la vora de la banyera, la cisterna, l'armariet (ja cobert d'altres andròmines en precari equilibri) o el mateix porta-rotlles. La incomoditat que això suposa és evi-

dent: per a fer-lo servir s'ha d'agafar amb les dues mans, s'ha de tornar a deixar al lloc inadequat i sempre hi ha el risc que acabi rodolant per terra, amb tot el paper escampat per les rajoles (ecs). En canvi, la substitució del gastat pel nou ens ocupa tot just uns segons.

Aquest fet aparentment banal m'ha fet pensar en aquells aspectes de la vida als què hi apliquem el mateix principi de comoditat malentesa. Hi ha coses que funcionen malament i sense eficiència, però la desídia no ens deixa fer el gest (a voltes minúscul) que permeti el canvi de dinàmica. O potser és que tenim la seguretat inconfessable que ja hi haurà algú que ho resoldrà per nosaltres?

Juli Micolau, antologat a la revista *Rolde*

// MÀRIO SASOT

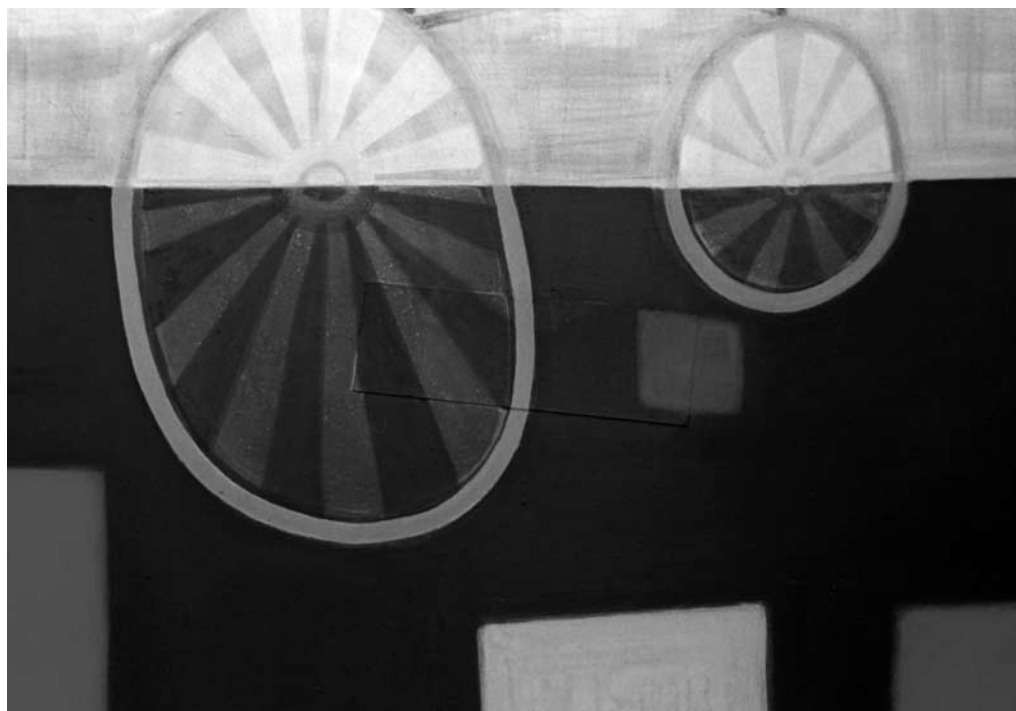
El poeta freixnedenc Juli Micolau ha vist publicats, al número 136-137 de la revista aragonesista *Rolde*, corresponent als mesos de juliol-agost, sis poemes pertanyents a al seu poemari, encara inèdit, titulat *La magnitud del seny*.

L'antologia de textos de Micolau ve acompanyada amb il·lustracions de l'artista plàstica Esther Galdon, que venen a ser petites obres d'art mesclades entre l'art líric del poeta matarranyenc.

Alguns dels poemes de Micolau incideixen en la recerca sensorial i intimista d'altres poemaris, sense excloure la sensualitat. «*Tinc la veu de música fluïnt i els llavis carnosos i fins, molsuts i proporcionats, per a donar, per acció de contrast, major eficàcia, a l'expressió dels ulls i als batecs del pensament.*» (Poema I).

Altres poemes traspuen la flaire d'exilis i viatges, d'expulsions de jueus de Sepharad (poema III) i de caravel·les marines (poema IV). Els dos últims porten el marxamo més conceptual i introspectiu, típics de la poètica Micolauenca.

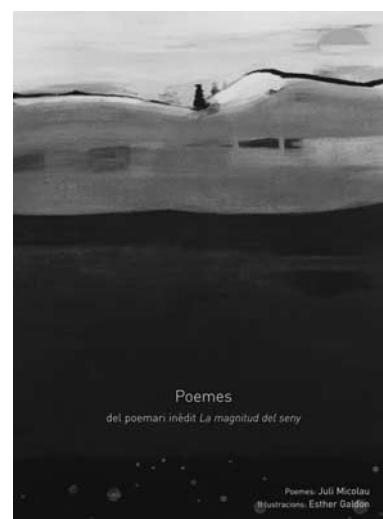
Els quadres i il·lustracions d'Esther Galdon, una simbiosi entre trets abstractes i expressionistes colorats amb tons naïf, fan un adient i bellíssim contrapunt a la poesia més

recent del Juli.

La revista *Rolde* d'aquest estiu, que presenta per primera vegada un format nou, més petit, conté interessants articles com el del jove escriptor Daniel Gascón, «Los libros que han cambiado mi vida», on parla dels autors i les obres que han marcat la seua trajectòria vital i literària. També hi ha una llarga i sucosa entrevista que va mantindre Vicki Calavia, directora de Proyectaragón, amb el cinèfil, cineasta i crític cinematogràfic saragossà Alberto Sánchez, recentment desaparegut.

Il·lustracions de l'artista de Vall-de-roures Esther Galdón als poemes del Juli Micolau
REVISTA ROLDE

VANITAS VANITATIS

Pau per territoris // Vicent de Melchor

Aquest és el famós principi que més consens ha concitat en el conflicte palestinoisraelià. Un plantejament interessant, però infinitament menys complex, circule per cercles propers a la Generalitat de Catalunya: provar si Aragó i Catalunya poden pactar «pau lingüística per béns eclesiàstics». Les fórmules judicials no han donat resultats pràctics, i s'allargassen. Ara es tractaria de portar una negociació que fere emergir qüestions que vagen més enllà del negre al negre intens. El resultat haurie de ser el lliurament de les obres d'art i un clima de «seguretat lingüística» per a la minoria catalanòfona d'Aragó, per mitjà de garanties jurídiques àmplies i sòlides. És legítim que Aragó s'interesse per obres d'art que van veure la llum o van ser adquirides al seu territori, més enllà de tí-

tols de propietat i límits diocesans. També és legítim que Catalunya s'interesse pel català a l'Aragó-Espanya bé que ho fa pel castellà a Puerto Rico, començant per la Corona (Premi Príncep d'Astúries 1991). I no és il·legítim, en fi, relacionar aquestes dues qüestions. En una tasca que haurie de ser més normal, la Franja podrie ajudar a construir ponts de diàleg entre Aragó i Catalunya. Les relacions bilaterals es ressenten a cada dia que passa (i no solament entre els governs): és arribada l'hora de prendre iniciatives valentes. Permeteu que reproduisca unes paraules del protagonista de la *La pell freda*, d'A. Sánchez Piñol (cap.13): «*Tard o d'hora haurem d'assumir l'única cosa assenyada: que cal pactar amb ells, fer la pau, maleït sia!*».

En record de Ramon Amigó i Anglès

// J.A. CARRÉGALO

El passat 16 de setembre va morir, a l'edat de vuitanta-sis anys, l'escriptor i investigador reusenc Ramon Amigó i Anglès. Amigó s'ha distingit com una personalitat essencial en el conreu i la difusió de les ciències onomàstiques. Durant moltíssims anys el seu treball s'ha centrat en la recerca onomàstica integral de base municipal. I la seua és una obra dilatada i molt fecunda, a més de rigorosa i sòlida, fins al punt d'haver-se convertit en un referent.

Ens vam conèixer l'any 1994, a Fraga, amb ocasió del XIXè Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. En aquells primers moments Ramon Amigó es va mostrar disposat a facilitar-me tota la informació i tots els consells necessaris en relació amb la metodologia a seguir per a treballar els inventaris onomàstics. Vam quedar que el visitaria a casa seua, a Reus, per a continuar aquelles converses. Recordo que en la primera visita l'onomatòleg em va obsequiar amb el seu assaig «*Sobre inventaris de noms de lloc. Introducció metodològica*», una obra bàsica que m'ha seguit de gran utilitat. I en vaig treure la conclusió que Amigó era un erudit molt accessible i d'una gran humanitat, però que, al mateix temps, com a científic, era molt rigorós i exigent. Posteriorment el vaig visitar tres o quatre vegades més i el 2006 vam coincidir a

Montblanc amb motiu del XXXIIIè Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. En tot cas, llevat de petits períodes, la comunicació entre nosaltres no es va interrompre mai, al principi per correu postal, però més endavant, aprofitant les noves tecnologies, per correu electrònic.

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans (des de 1994) i vicepresident de la Societat d'Onomàstica de Catalunya (des de 1980), Ramon Amigó era un gran estudiós que va rebre distincions de tanta rellevància com la Creu de Sant Jordi (1997) o la Medalla d'or de la ciutat de Reus (1994), però a la vegada era una persona discreta i molt humil.

Em sap greu no haver pogut enllestir en vida seua el treball sobre onomàstica mont-rogina que tinc obert i del que ja m'havia corregit algunes parts. Però recordo també que em va dir diverses vegades que l'onomàstica no es pot treballar amb presses sinó que s'ha d'anar elaborant a poc a poc, meditant i reflexionant.

Un afectuós record per al bon amic Ramon Amigó. I el meu agraïment pel seu constant i pacient mestratge.

Ramon Amigó al Col·loqui de la Societat d'Onomàstica a les Borges Blanques el 2009
SOCIETAT D'ONOMÀSTICA

FE D'ERRATES: A la coberta del número 109 de TdF, la foto va ser atribuïda a Marina Barrafon, quan l'autor és Ramon Messalles. Per altra banda, Emilio Gastón Sanz va rebre el «Premi Franja 2010» i no 2011, com es diu a les pàgines 15 i 19 respectivament.

L'ARGADELL

Virga Pastoris // Juli Micolau

La verga del pastore, il dissaco. Virga pastoris tenet omnia fraena cruoris; est medela foris ficus, capitisque doloris. La verga del pastore è fortemente emostatica; il frutto aplicatto esternamente è medicamento anche per il dolore di testa.

Bé, aquest remei trobat al *Hortus Conclusus. Le specie eduli e salutari dell'Orto Medievale* de S. Pietro in Perugia ve com l'anell al dit per al següent comentari: a pesar de totes les bones intencions a l'hora de publicar llibres en les tres llengües aragoneses com és el cas de *Tren de Val de Zafan* i *Poesia a la frontera* presentats l'estiu passat a la Torre del Comte dins la 6a Trobada d'autors ebrencs, no pareix clarificador per a les autoritats culturals del nou govern aragonès que s'obstina en fer

vox populi tot un seguit de declaracions que van en contra d'eixe esperit de concòrdia vers les nostres parles que tant estimem. I dic açò, amargament, a pesar que el dia abans d'eixes presentacions tinguérem la 21a Trobada Cultural del Matarranya a la Freixneda amb un seguit d'actes fets precisament per a donar una cobertura especial al català, la nostra llengua. Però, crec que no servirà de res fer coses així si la mateixa població, que ha de ser la primera interessada, no s'ho pren massa seriósament. Mentrestant, el català viu alegrement en retrocés i en precari, camí d'un suïcidi lent. Si no posen realment un autèntic remei, al final tots haurem d'entonar un *mea culpa*, i el desori serà irreversible. *Amén.*

Mequinensa abans dels Montcada

// ANDREU COSO

Dissabte 24 de setembre, a les 19:00 del vespre, organitzada per l'associació Coses del Poble, vam tenir l'oportunitat d'escoltar una conferència, impartida pel fragatí Joaquim Salleras, doctor en història medieval, sobre el tema *Mequinensa: senyories medievals abans dels Montcada (1149-1244)*, en una Sala Goya de Mequinensa ambientada per a l'ocasió amb escuts i altres imatges medievals per membres de Coses del Poble.

En la seua documentada i didàctica intervenció, Salleras va repassar les diverses famílies nobiliàries que van tenir jurisdicció sobre la vila d'ençà de la conquesta cristiana fins que Mequinensa va passar a ser domini dels Montcada, en un període més conegut per la historiografia. Salleras va destacar el caràcter inèdit de les seues aportacions sobre els primers segles de la *Mignesa* o *Michinensa* cristiana i va fer referència a les fonts consultades i a la documentació que encara cal treballar per poder arribar a conèixer més a fons aquesta època, tot assenyalant que encara és una història oberta.

Segons Salleras van ser senyors de Mequinensa i el seu terme primer els comtes d'Urgell (entre 1150 i 1203), tot seguit el llinatge dels Cervera (de

1204 a 1230) i finalment la família Sant Climent (entre 1230 i 1244), per compra. Per aquests anys, els Montcada van irrompre en el panorama de les riberes baixes del Segre i del Cinca per matrimoni de Guillem Ramon de Montcada amb Constança, filla natural de Pere el Catòlic i germana

Cartell
anunciador de
la conferència

pròxima publicació en paper de la seua intervenció a càrrec de Coses del Poble i va emplaçar l'auditori a una nova conferència, al novembre, sobre el període en què Mequinensa va estar sota el domini dels Montcada.

de Jaume I. El dot matrimonial de Constança incloïa les senyories d'Aitona, Seròs i Soses, origen de la baronia d'Aitona. Cap al final de la seua vida, Constança va fundar la primera comunitat femenina d'Avinganya (en el terme de Seròs), monestir que va esdevenir panteó dels Montcada. Fins al 1243 no es documenta que Mequinensa formés part del patrimoni dels Montcada.

L'historiador fragatí va fer referència també a dos documents que assenyalaven les fites de Mequinensa en aquelles dates, que limitava amb Fraga, Escarp, Torralba, Montmeneu, Borruç (sense identificar), Nonsasp, el Matarranya, Favara, Maella i Casp.

Salleras va anunciar la

DESPERTA FERRO

Sobre el Poble Espanyol de Barcelona // Joaquim Montclús

En el Poble Espanyol de Barcelona hi ha reproduïdes tota una sèrie de cases dels pobles del Matarranya. La Casa de la Vila de Vall-de-roures és la que presideix la plaça del Poble Espanyol. Sempre he cregut que això no era una casualitat, malgrat que no trobava la resposta.

No fa gaires dies em va trucar el periodista Jordi Fortuny, antic director de la revista *El Temps*, perquè volia fer-me algunes consultes. Jordi Fortuny, actualment periodista de TV3, està treballant en un documental sobre la companyia d'electricitat anomenada la Canadenc. Aquesta va ser la primera gran empresa d'electricitat que a partir de 1911 desenvolupà les seves principals activitats a Catalunya. La societat va ser fundada a Toronto pels enginyers Fred S. Pearson i Carles Emili Montañés, per aquesta raó és coneguda com la Canadenc. L'enginyer Montañés, malgrat que va nàixer a Barcelona, com ja és conegut, descendia de Massalió.

En Jordi Fortuny em va comentar que possiblement les re-

presentacions d'aquestes cases en el Poble Espanyol de Barcelona haguessin estat triades per la intervenció directa de l'enginyer Montañés. Tots dos vam començar a cercar els arguments i, entre d'altres coses, resultava que el director de l'Exposició Internacional de Barcelona de l'any 1929 va ser el marquès de Foronda, el mateix que presidia l'empresa Tramvies de Barcelona, quan Montañés era el director general. És més, l'exposició, en un primer moment, s'havia de centrar per complet en el desenvolupament de l'electricitat. Montañés era ja una gran personalitat en aquesta matèria i presidia l'Associació d'Enginyers de Catalunya que assessorava i participava en el muntatge de la futura exposició.

Molts més arguments es podrien aportar per determinar la intervenció de l'enginyer Montañés en aquest afer, però la principal prova l'hem de buscar en el gran amor que sempre va sentir per la seva terra. Hi ha pobles que sovint s'obliden dels seus benefactors i aquest és un cas.

Fraga celebra amb joia El Pilar 2011

// CARMÉ TARRAGÓ

Les festes del Pilar de Fraga es van iniciar el dia 11 d'octubre, des del balcó de l'edifici institucional de l'ajuntament a la plaça Espanya, amb el popular *coetasso* que dóna el tret de sortida a aquestes festes que es prolonguen fins el dia 16. A partir d'aquí es van iniciar els primers concerts a la Carpa de la comarca del Baix Cinca, ubicada al Recinte de Penyes, concretament a l'esplanada del pavelló del Sotet.

Tot i així, el 12 d'octubre, dia del Pilar, és el dia gran de les festes a Fraga, i els fragatins, abillats amb la vestimenta típica, ho celebren amb la tradicional ofrena floral a la Verge a l'església de Sant Pere, on hi va assistir la Rondalla de la Peña Fragatina per amenitzar la Missa Baturra.

Més d'un centenar d'activitats per a totes les edats, es van organitzar durant aquests sis dies de festa, entre elles el correfoc infantil, les

sessions de revista, la desfilada de gegants i les actuacions musicals d'Hotel Cochambre, El Pescaio, Sherpah, El vicio del duende, Mala Vida, Siniestro Total, Exceso y Carlos

Coetasso al balcó de l'Ajuntament de Fraga
LUIS ÀNGEL PÉREZ

Baute. A més a més, a la carpa de la comarca del Baix Cinca van actuar una trentena de grups dins del II Concurs de Bandes Festes del Pilar.

Més de 300 participants en la Marxa Senderista Pre-Pilar

// REDACCIÓ

Prop de 350 persones van participar el passat 25 de setembre a la I Marxa Senderista Pre-Pilar, organitzada per l'Associació de Persones amb Discapacitat «Mare de Déu del

Participants de la marxa senderista
LUIS ÀNGEL PÉREZ

Pilar» de Fraga, amb la col·laboració de l'ajuntament de la Ciutat i de la Diputació Provincial d'Oscà. La sortida va tindre lloc al costat del Pavelló «Corts d'Aragó», entre dos quarts i les nou del matí i la comitiva es va dirigir seguint el curs del riu, cap a Vilella de Cinca. L'organització va posar a disposició dels participants tres itineraris possibles, de 6,5, 13 i 18 quilòmetres i amb això va concretar un projecte en el qual l'associació, fundada el 1990, portava

temps treballant: «En un principi havia de ser una marxa per a persones amb algun tipus de discapacitat, però vam veure que era millor obrir-la a tothom i no fer distincions. Així fomentem la convivència i la integració de tots», explica Lluís Giménez, president de l'associació. El balanç de l'esdeveniment no podia ser millor: «Pensàvem en unes 250 persones i hem passat de 300. Ha estat un èxit total de participació i han vingut persones de Fraga i Comarca, però també de Saragossa, Lleida o Balaguer», apuntava Giménez. D'aquests, remarca, el 80% procedia de la pròpia ciutat de Fraga. Les edats, com les procedències, van ser variades i, així, mentre el participant més jove no havia complert encara els dos anys, el més gran passava dels 70.

La XVII edició del certamen «Retrátame a un lector» rep més de 100 fotografies de tot el país

// CARMÉ TARRAGÓ

Al voltant de 105 fotògrafs de tota Espanya han enviat les seves propostes a l'Ajuntament de Fraga per participar en la XVII edició del concurs de fotografia amateur «Retrátame un lector». Una iniciativa que proposa als aficionats a la fotografia realitzar treballs relacionats amb l'activitat de la lectura i la figura del lector en les seves diverses modalitats: lúdica, al treball, individual, col·lectiva, etc.

Del total de treballs rebuts, un 33% són obra de fotògrafs locals.

El jurat ha estat format per cinc membres presidit per la delegada de cultura del consistori fragatí, Carmen Querol, i per professionals del món de la fotografia i les biblioteques. Uns 60 treballs d'aquest centenar es poden visitar en una exposició que té lloc al Palau Montcada de Fraga durant tot el mes d'octubre. Entre la selecció es troben totes les fotografies locals participants i les

Foto guanyadora del concurs JAVIER FERNÁNDEZ

millors d'entre les presentades per autors de fora de Fraga i de la comarca del Baix Cinca.

Per aquest concurs, l'Ajuntament de Fraga ha reservat un total de quatre premis. El primer premi va ser per Javier Fernández, de Berango (Biscaia), amb la seva obra

Foto 1, el segon premi per a Miquel Planells, de Banyoles (Girona), amb *Atentos* i el tercer premi fou per al responsable de la fotografia *Pequeño Gran Lector*. Marina Barrafón, per la seva part, va obtenir el premi local amb la instantània *Al vent del mont*.

ESTAMPES RIBERENQUES

És com demanar als ocells migratoris que no tornin... // Quim Gibert

Els iupik han viscut sempre a ambdós costats de l'estret de Bering (i en illes del voltant), en aigües de l'Àrtic, on Amèrica i Àsia gairebé es freguen la mà. En el decurs de dècades el poble iupik de totes dues ribes ha entonat cançons ancestrals, ha pregat generositat als déus abans d'anar a la caça de la balena, ha demostrat la seva fortalesa en competicions sempre amistoses. I és que els iupik prioritzen la pau per damunt de qualsevol altra cosa.

A les darreries del segle XIX, a la banda siberiana van començar a sovintejar-hi russos armats amb uniformes i cara de pocs amics, més tard hi van desembarcar vaixells de guerra i no van tardar a construir-hi un camp d'aviació. Quan les unitats militars nord-americanes, a mitjan segle XX, van apuntar cap al continent asiàtic, el govern rus va prohibir l'entrada a Sibèria de cap veí d'Alaska i tampoc de cap moviment en sentit contrari. Jean Fritz, escriptor, diu que «era com demanar als ocells migratoris que no tornessin la primavera següent».

Amb el pas dels anys, els jocs competitius dels iupik d'Amèrica van quedar en l'oblit en favor del bàsquet i part d'aquesta comunitat de l'estret es va agrupar amb altres habitants d'Alaska, del Canadà i de Grenlàndia. Així i tot, subratlla Fritz que quan «en dies clars miraven cap als turons siberians, sentien una fiblada d'enyorança».

Les disputes d'Estat, especialment les bèl·liques, han esdevingut un magnífic factor de cohesió intern. L'antropòleg Albert Sánchez Piñol diu que «a les trinxeres de la I Guerra Mundial no

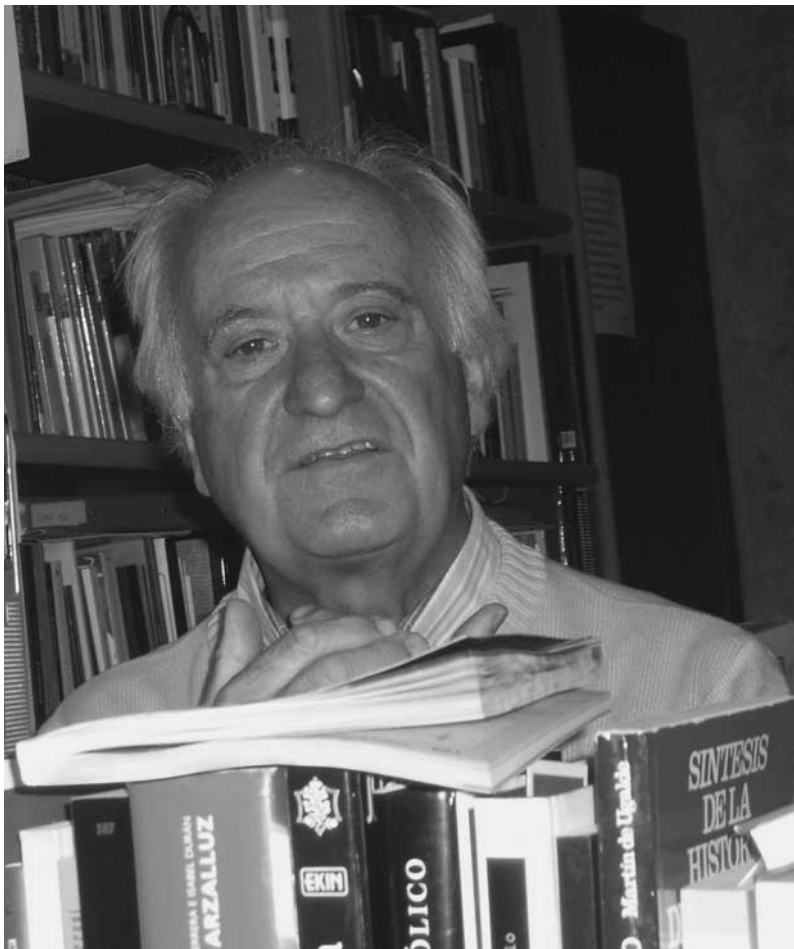
hi ha bretons, bascos o catalans, només francesos».

Això explica que als diferents governs aragonesos els vagi com l'anell al dit el conflicte de l'art sacre amb Catalunya. I, sobretot, que el litigi es vagi eternitzant (fa més de 20 anys que dura) amb periòdics rebrots de fúria anticatalana alimentada per polítics i premsa saragossana.

L'objectiu és que els iupik de la riba americana no es reconeixin amb els de la riba asiàtica com a membres d'un mateix col·lectiu. Aragó també fa mans i mànigues perquè els catalanoparlants de la Franja no comparteixin la mateixa identitat comuna que la resta de catalanoparlants, i tinguin una certa hostilitat envers el fet català.

Aquesta divisió territorial, sigui regional o estatal, a l'interior d'un àmbit lingüístic no pretén altra cosa que fer-nos diferents. En aquest sentit, Lluís Garcia Sevilla, primatòleg especialista en *homo sapiens*, diu que per a la nostra oïda, molts rossellonesos presenten contaminació acústica francesa, com també podem detectar la pèrdua de la típica pronúncia catalana velar de la // en favor de la pronúncia espanyola en catalans de la Catalunya espanyola». Garcia Sevilla afegeix que l'efecte de canvi de domini, també és detectable entre Portugal i Galícia.

Fa uns anys el poble iupik es va poder retrobar amb motiu de la conferència interpolar. No van dubtar a ballar les cançons de sempre. I en acabat, diu Fritz, es van asseure per menjar carn de ren i un plat de peix cru.

Josep Maria Baró
RAMON MUR

Pregunta. *Què és el que va influir de manera decisiva en la seva formació?*

Resposta. En la meua infància vaig estar envoltat d'un grup de monjos benedictins, que havien estat companys del meu pare i que van ser els que em van exhortar perquè jo comencés els estudis de batxillerat als Escolapis del carrer Diputació, prop del passeig de Gràcia. Allà vaig tenir grans professors entre els quals hi havia Lluís Maria Xirinachs, reconegut diputat al Congrés durant els primers anys de la transició. El nivell cultural i acadèmic en què em vaig educar era molt alt. Vam tenir un gran professor d'història, el senyor Jesús García Tolsá, represaliat de la Universitat de València que va acabar donant classes en els Escolapis de Diputació.

P. *Fins a quin anys van estar els monjos escampats per Barcelona?*

R. Aproximadament fins a començaments de la dècada dels anys setanta. El meu pare sempre va mantenir relació amb els seus antics companys, que igual que ell, no van voler retornar a Montserrat quan el Monestir es va reobrir després de la guerra. Mai he tingut molt clar el motiu que va fer que alguns dels bene-

«En la meua infància vaig estar envoltat de monjos benedictins»

dictins de Montserrat no volguessin tornar al monestir. És probable que en els primers anys del franquisme, la direcció del monestir fos col·laboracionista amb el règim instaurat en la guerra i alguns monjos van decidir mantenir-se al marge. El meu pare, en qualsevol cas, va mantenir sempre excel·lents relacions amb els religiosos i en concret amb l'abat Escarré.

P. *Vostè va ser un jove obligat a compaginar la feina amb els estudis...*

R. La meua mare va enviuar jove i jo havia de treballar a la pastisseria, almenys des de les 4 de la matinada fins a les 9 del matí, fent pastes. A aquesta hora anava a les classes de la Facultat de Dret, a la Diagonal, a la sortida de Barcelona. Aquells anys d'universitat no van ser fàcils. Però vam tenir professors, considerats com a «revolucionaris» de l'època i entre els quals es pot citar a Manuel Jiménez de Parga, o als doctors Villavicencio, de Dret Civil, i March, de Canònic. Un professor molt important, des del primer curs de carrera, va ser Josep

JOSEP MARIA BARÓ, PRESIDENT DE L'ASSOCIACIÓ CULTURAL DEL MATARRANYA-ASCUMA

«Des de molt jove m'he dedicat a la història»

// RAMON MUR

Josep Maria Baró Pugés va néixer a Barcelona el 7 de setembre de 1941. El seu pare, Álvaro Baró, era fill d'una família que es dedicava a fer bótes de vi i procedia del poble aragonès de Montanyana, a la Ribagorça. Va ingressar de nen al monestir benedictí de Montserrat on es va fer religiós. En ocasió de la guerra, va acompanyar als monjos, amb l'abat Marcet al capdavant, exclaustrats a la localitat navarresa de Belascoain, a prop de Pamplona. Acabada la contesa, el pare de Josep Baró va tornar a Barcelona on la família va regentar un negoci de pastisseria. A casa dels Baró es va improvisar una comunitat de benedictins, el «Montserrat bis». Els monjos vivien en pensions però celebraven capítols diaris a la rebotiga de la pastisseria Baró. En aquest ambient va venir al món el fill gran d'Álvaro Baró, Josep Maria, actual president de l'Associació Cultural del Matarranya-ASCUMA.

Maria Font Rius, que era l'únic que no venia a classe amb cotxe sinó amb autobús. Font va ser decisiu en la meua formació sobre les institucions com furs, cartes de poblament, les constitucions i altres drets, el Fur d'Aragó, el Fur de València. Amb ell no teníem llibre de text, tot era dictat, citava a infinitat d'autors i ens indicava llibres que havíem de llegir.

P. *D'aquí li ve a vostè la seva vocació per l'estudi de la Història?*

R. Bé, abans d'ingressar a la Universitat, jo sentia una gran inclinació cap a les lletres en general i molt en particular cap als estudis històrics. I sempre em deien allò de que «si fas carrera de lletres no et guanyaràs la vida». El cas va ser que al final del batxillerat, en el curs de Preuniversitari, em va passar una cosa molt curiosa. Teníem un professor de l'assignatura «Formación del Espíritu Nacional» que, paradoxalment, era una persona bastant oberta. Jo discutia molt amb ell. I ve al final del curs i ens diu a Narcís Serra, que va ser després alcalde de Barcelona i ministre de Defensa amb Felipe González, i a mi: «Per què no veniu a l'Escorial que fem un seminari de Falange sobre el

m'ha apassionat l'estudi de la Corona d'Aragó»

tema de la Corona d'Aragó?» «Home! —li vam dir— ja sap vostè com pensem, no ho veiem això molt clar.» «Res, res, tu prepara el tema econòmic», li va dir a Narcís, i a mi em va encarregar d'exposar una visió política-històrica. Així va ser com dos joves aliens i contraris al règim, que és el que nosaltres érem llavors, ens vam veure ficats en aquella cruïlla. Total, que ens preparam i participem en aquell curs que va ser clausurat pel ministre Fraga Iribarne. És a dir, que ja als 17 anys em vaig introduir en l'estudi de la nostra història, cosa que ja no he abandonat mai.

P. *La carrera jurídica va ser, però, la que li va encaminar per la vida?*

R. A veure, sí que és cert que la llicenciatura en Dret em va permetre obrir-me pas professional, per descomptat. Però jo, des del meu primer interès per la història del dret, no he deixat de dedicar-me a la investigació històrica, especialment a la relacionada amb la Corona d'Aragó. Ara bé, jo vaig tenir una joventut molt ocupada i no vaig arribar en dos passos a la llicenciatura perquè vaig haver d'interrompre la cursa per fer la mili a la biblioteca de la Capitania General de la IV Regió Militar, a Barcelona. Per allà només passava un capità d'Estat Major que sempre em deia: «Baró, mai podràs dir que l'Exèrcit et va impedir acabar els estudis universitaris de Dret». I la veritat és que allà no em va faltar temps per estudiar.

P. *Com va viure vostè el pas de la dictadura a la democràcia?*

R. Mentre estudiava a la universitat, em vaig comprometre amb l'activisme antifranquista de Catalunya. Vaig conèixer importants personalitats de l'època com Josep Espar i Tíco o Joan Triadú. En acabar la carrera em vaig vincular al Partit Socialista de Josep Pallach fins que aquell socialisme català va ser absorbit pel PSOE. Llavors en Convergència Democràtica de Catalunya (CDC). Era l'any 1979 i, és clar, ja havia canviat el règim. Fins avui, que encara tinc el carnet d'afiliat, encara que no sempre he estat

d'acord amb totes les actuacions del partit. Pertànyer al departament sectorial de Justícia del partit i allà també vaig col·laborar en molts estudis sobre l'antiga Corona d'Aragó. Mentrestant, exercia d'advocat i vaig instal·lar-me com a procurador a Granollers on vaig obrir un despatx. M'he ocupat de multitud d'assumptes de responsabilitat civil, però també de casos relacionats amb l'administració pública. A CDC vaig participar en l'elaboració d'un extens treball sobre els Consells del Poder Judicial Autònoms d'Espanya. A Granollers vaig ser secretari i bibliotecari de la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats. Vam fer un diccionari de terminologia jurídica catalana. I des 1975-2004 vaig ser assessor tècnic de les candidatures electorals de CDC, encara que jo mai vaig aparèixer a les llistes. He participat en els congressos de CDC, cada quatre anys, com un dels assessors del secretari general del partit. Aquesta activitat, tècnica o professional, em va proporcionar certa independència com per no comprometre'm a formar part de les llistes electorals perquè hi havia aspectes del partit que mai em van acabar d'agradar.

P. *Què pensa vostè de tota la contro-*

versia que existeix avui entre aragonesos i catalans a compte de diverses qüestions com l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'idioma, etc?

R. L'Arxiu és a Barcelona perquè els reis d'Aragó van tenir en aquesta ciutat un punt de control estratègic sobre la Mediterrània. Però és evident que ha de ser gestionat per tots els territoris que un dia van formar part de l'antiga Corona d'Aragó. Cal tenir en compte que Aragó va ser un regne amb Corts a Barcelona, València i Saragossa i que entre tots els seus territoris existia una relació d'interdependència molt diferent de la dependència que avui té qualsevol territori respecte de l'Estat al qual pertany. Ni Catalunya pertanyia a Aragó ni el territori aragonès al català amb els criteris, insisteixo, de dependència que tenim avui. Això em sembla decisiu i substancial a l'hora d'estudiar la història de la Corona d'Aragó que va tenir sempre una forma molt singular de gestió, diferent, per exemple, a la de Castella. En el Compromís de Casp, assolit en territori aragonès, Aragó va participar amb representants de les seues Corts específiques i també amb apoderats de les de Catalunya i València.

Nou ciutadà del Matarranya

Josep Maria Baró és avui un nou ciutadà del Matarranya. Aquí es va vincular a l'Associació Cultural-ASCUMA de la qual n'és el president des de fa gairebé un any. Baró palpa dia a dia una terra que sent com a seva. L'haver complert els 70 anys no ha rebaixat la seva enorme capacitat de treball. «En la joventut hi ha temps per tot», diu Baró perquè ell va ser de jove pastisser, universitari, professor de classes particulars i soldat. Tot a la vegada. Però Baró no dubta a rectificar la seva pròpia reflexió: «Bé, ara també hi ha temps per fer moltes coses», afirma.

En quin moment i per quin motiu va començar la seva relació amb el Matarranya en particular i, en general, amb el Baix Aragó?

«Quan em vaig jubilar, la meua dona i jo ens plantegem adoptar un canvi radical de vida en algun lloc del territori que ens era més desconegut com la Catalunya occidental. El 2004 ens encaminem cap a Tortosa on no havia estat mai. Arribem a Arnes que ens va agradar molt. Encara teníem la nostra casa de Cardedeu, prop de Granollers. Fins que un dia vam passar per la llibreria Serret de Vall-de-roures. I a partir d'aquest moment, vaig sentir que prenien en el meu interior les brases d'aquell foc de la meua joventut per estudiar la història de la Corona d'Aragó. Comprem una casa a Lledó i vam vendre el pis de Cardedeu. Ara vivim en un poblet de Castelló, Rossell, molt proper a la Sénia, que és Tarragona. I em moc per tot el Matarranya, que és Aragó i província de Terol.»

Tertúlies «a la fresca» a Alcampell

// J. ESPLUGA

Els veïns d'Alcampell, tot seguint el tradicional costum de reunir-se al carrer durant les caloroses nits d'estiu per a xerrar sobre els temes més dispars, van disfrutar d'un concorregut cicle de tertúlies «a la fresca». La iniciativa la van promoure una sèrie d'amics i amigues residents a la localitat, alguns vinculats al GRAPA (Grup de Recuperació d'Arquitectura Popular d'Alcampell) i amb el suport de l'Ajuntament d'Alcampell, de l'Associació Cultural La Bardisa i del Centre d'Estudis Lliterans. Cada tertúlia es va fer en un espai diferent, com places, parcs, la piscina i altres llocs similars, i el nombre d'assistents va oscil·lar entre la trentena de les primeres sessions i el centenar de les raderes.

El cicle va començar el 29 de juliol amb una xerrada sobre *El Tour de França: un esport èpic o un negoci mediàtic?* El ciclista Bernat López va fer una interessant exposició sobre la creació del Tour, l'any 1903, com

Tertúlia a la fresca
J. ESPLUGA

a resultat de l'aferrissada competència de diversos diaris esportius de l'època. L'endemà alguns dels assistents es van animar a fer una ruta cicloturística per la Llitera (sense donar-se gaire).

La segona tertúlia es va fer el 6 d'agost i va tractar sobre *Per què encara no s'ha fet cap sèrie de televisió sobre Alcampell i comarca?*, dinamitzada per Enric Castelló, professor dels Estudis de Comunicació de la URV. En el debat va quedar clar que les elits de la Franja tenen un escàs poder per a influir en els continguts de les sèries televisives i per això, rarament hi veurem reflectida l'atractiva singularitat del nostre territori.

La tercera tertúlia es va fer el 13 d'agost i va anar a càrrec de l'historiador Josep Manuel Martínez París (UdL), amb el tema *La lluita pels comunals de Tamarit i la independència d'Alcampell*, qui va fer una introducció als conflictes so-

cials del territori lliterà quan el govern de Carles III va obligar a repartir les terres comunals entre els camperols que ho demanessen. Les elits locals s'hi van negar perquè en treien un profit privat (i il·legal), però la pressió social que es va desfermar finalment els va obligar a fer-ho.

La quarta tertúlia va tindre lloc el 19 d'agost a l'ermita en runes de Santa Margarida i va ser dinamitzada per l'escriptora reusenca Marta Magrinyà, qui va dissertar sobre *Què significa ser romàntic al segle XXI?* L'autora va definir el romanticisme com un moviment de reacció a l'expansió de la societat industrial del segle XIX, que exaltava els valors de la naturalesa, de l'amor, l'amistat, les tradicions, etc., uns valors que ella considerava útils també per a l'època de la globalització inclement que ara vivim. La nit fa finalitzar amb una emotiva actuació del cantautor d'Alcampell Rafael Casas, qui va compondre una cançó per a l'ocasió.

La radera tertúlia es va fer el 27 d'agost i va tractar sobre *El crim de Fago*, a càrrec del periodista Eduardo Bayona, qui a partir dels seus escrits per al *Periódico de Aragón* havia publicat un interessant llibre sobre el tema. El ponent va fer una acurada descripció de la seqüència dels fets i de les zones fosques que encara queden al voltant del cas, i va donar peu a parlar sobre els crims rurals i les seues circumstàncies en el nostre territori.

DONES

Leymah Gbowee (Monròvia, Libèria, 1972) // M. Llop

Va nàixer a la zona central de Libèria, als 17 anys es va traslladar a Monròvia quan va esclatar la Segona Guerra Civil. Mare de sis fills i terapeuta, treballà amb els nens que van ser soldats de l'exèrcit de Charles Taylor. El 2002 organitzà el grup pacífic *Woman of Liberia Mass Action for Peace*, a partir del fet que les dones natives, cristianes i musulmanes de Monròvia, resaven i cantaven, vestides de blanc, en un mercat de peix com a protesta no violenta, milers de dones es van convertir en una força contra el govern; moviment de pau que va posar fi a la guerra civil de 2003 i que conduí a l'elecció d'una dona, Ellen Johnson Sirleaf, com a presidenta del país. (Libèria és el primer país africà que ha tin-

gut com president a una dona.) La seua carrera professional i els seus premis són extensos. És directora de la *Xarxa Africana de Pau i Seguretat per a les Dones*, amb seu a Accra, Ghana; fundadora del *Programa de Dones en la Consolidació de la Pau* (WIPNET/WANEP). Gbowee, és la protagonista del documental *Prega que el diable torni a l'infern*, pel·lícula que ha estat utilitzada com un instrument de lluita en els conflictes de Sudan i Zimbabwe, mobilitzant les dones africanes per demanar pau i seguretat. El 7 d'octubre de 2011 Gbowee van rebre el premi Nobel de la pau al costat de la iemenita Tawakel Karman i Ellen Johnson Sirleaf.

La consellera Serrat, nega l'aragonès però reconeix el català

L'entrada del PP al Govern d'Aragó, amb el suport explícit del PAR, ha deixat en suspens l'evolució de la Llei de Llengües i el reconeixement del català i l'aragonès que el PSOE tants anys havia trigat en aprovar (tímidament). En un inici vaig opinar que el nou Govern podia fer una política lingüística contra el català i l'aragonès més mediàtica que efectiva. El fet de nomenar a Humberto Vadillo Director General de Cultura ha fet mantindre la tensió al màxim. Però les successives queixes públiques i demandes de dimissió han exigint al PP fer-se enrere en la presentació pública i presa de posicions de Vadillo. Però l'ha mantingut en el càrrec i (amb molts nervis) n'ha defensat la seua futura gestió. De fet, ell, tot un Director General de Cultura, ha arribat a dir en les primeres compareixences que «la meua opinió personal sobre la cultura és irrellevant, en aquests moments sóc gestor».

Si tot això ja és digne de tot el surrealisme, la diferenciació entre el català i l'aragonès ho són encara més. La Consellera de Cultura Dolores Serrat ha sorprès en les seues de-

claracions més recents: parla de les «modalitats lingüístiques» i del «català». Per tant, albira una política clara de reconeixement del català, i l'oposició al reconeixement de l'aragonès, més enllà d'un conglomerat de «modalitats lingüístiques».

La consellera ha assegurat que presentaran «en el primer any de legislatura» la reforma de la Llei de Llengües d'Aragó amb l'objectiu de «garantir que totes les persones puguin conèixer les modalitats lingüístiques i el català».

Amb tot, amb la nova legislació pretenen treure qualsevol resta de dret lingüístic per als catalanoparlants.

No obstant, ha rebutjat la normalització, «que seria l'obligatorietat de què en totes les institucions aragoneses s'exigís parlar les tres llengües», la qual cosa qualifica de

La Consellera de Cultura de la DGA, Dolores Serrat
HERALDO DE ARAGÓN

«insostenible en aquests moments, a més de que no és necessari». En canvi, Serrat sosté que sí ho és «potenciar la con servació i el coneixement de les modalitats lingüístiques i el català».

La Consellera parla, doncs, de català a l'Aragó, i nega l'aragonès. El contrari que opina Vadillo, el qual va sentenciar que «El chapurriau, evidentment és diferent, ja a la primera escoltada, tant del català com del valencià». I que un altre dels seus directors generals (Javier Callizo, del PAR) defensa la unitat de l'aragonès i el català. Mai deixaran de sorprendre al personal...

TOT ENSENYANT LES DENTS

La pell nua // Ramon Sistac

Una imatge prou freqüent als carrers de les nostres viles i ciutats: un esbart de xiquetes (o xicotes, ben bé al límit) caminen en colla tot fent joldra i alçant la veu més del compte. Potser parlen català o castellà, però de ben segur que reneguen com a carreters i diuen *tio!* cada tres paraules. Depenent de l'edat i de l'època de l'any —o no—, ensenyen les cuixes, l'escot, el melic, els corrons, els peus, les espatlles o fins i tot la regatera del cul. Algunes ho porten bé, amb orgull o sense complexos; d'altres pareixen lleones en zel; però n'hi ha unes altres, potser més de les que caldria, que fan cara de resignació i semblen víctimes del destí, arrossegades per una força superior, imparabile, generada per l'ambient i la pressió del grup. Potser són tímides o pudoroses o, simplement, creuen que el seu cos no lliga del tot amb el cànon estètic anorèctic imperant, i els fa vergonya mostrar públicament el que consideren sacsons i *mitxelins*, pernils serrans o cames garrelles, però no se'n saben estar perquè són conscients que, altrament, no entren «en el mercat». En general, però, i malgrat el terrabastall que fan i el seu aspecte bigarrat (complementat per un tarter de collarets, braçalets, ar-

racades i tota sort de pírcings i tatuatges), la gent passa pel cantó mirant-les amb displicència, amb santa paciència, amb indiferència... a totes elles, menys a una. Justament la que no crida, la que no renega, la que no deixa veure el pitram ni els sacsons... La miren perquè porta pantalons i va botonada fins al coll. La miren, en definitiva, perquè porta mocador al cap.

No jutjo; tan sols constato. Al capdavant, el mercadeig sexual (en aquest nivell d'innocència adolescent) és segurament inherent a l'espècie, així com d'altres animals remenen la coa o estarrufen les plomes. Em queixo, però, que malgrat les idees progressistes del segle això és ara més que mai unidireccional: de les perdiganes s'espera que remenen la coa mentre els matlots han de continuar fent l'onso. Per dir-ho clar i català: la gojata que no es deixa arribar el ruc a les cols es pot quedar ben bé per a vestir sants. Ja em disculpareu la generalització abusiva, però oi que ens entenem? Ara, com diria ma sogra, «més val vestir sants que despullar borratxos». I, què voleu que us diga, jo no sóc cap beat, però la meua època em comença a desagradar...

Història familiar d'una auca vidriada

// RAMON SISTAC

L'any 1948 l'enginyer electrònic Josep Sistac i Zanuy («Pepe de Serafina», Camporrells 1907-Barcelona 1965) va publicar l'obra *Vida, culto y folklore de los santos Abdón y Senén* (Ramón Sopena, Barcelona). El llibre, dedicat al culte (i als costums i folklore que en deriva) d'uns sants que són bàsicament venerats a tots els territoris catalano-parlants de la Corona d'Aragó (dits Sant Nin i Sant Non, són patrons, entre altres poblacions, de Sueca, Sagunt, Inca, Banyoles, Arles del Vallespir... i del Gremi d'Hortolans de Barcelona), anava acompanyat d'una auca, en català ben escrit i correctament grafiat un any abans que el franquisme autoritzés per primer cop la publicació de l'obra completa de Verdguer amb la norma ortogràfica moderna, prohibida fins al moment. Aquesta auca dels sants feia referència explícita a Camporrells, al Ball dels Totxets i a d'altres tradicions i, implícitament, s'hi coneixia una vindicació velada de la unitat de la llengua, de la seua capacitat creativa i de la cultura popular.

D'aquesta auca es va fer una versió en rajola vidriada, que es trobava encastada a la paret d'una galeria coberta del domicili familiar barceloní de Josep Sistac (on ha viscut fins fa poc la seua vídua, finada el 2009). És l'adaptació, doncs, de l'original feta amb gravats de boix sobre paper de fil, encarregada al xilògraf E.C. Ricart i, tal com s'explica a la introducció del

Detall de l'auca
RAMON SISTAC

llibre, els versets van ser encomanats a Joaquim Clavell Borràs «notable y fecundo poeta de musas populares», encara que s'hi coneix clarament el guionatge de Sistac. No hi ha cap traça de marca del ceramista. En tot cas, és posterior a la xilografia perquè, a més de la lògica del procediment, hi ha una correcció ortogràfica que permet fer-ne una mica de cronologia: a la casella 46 –totes les auques consten de 48 imatges acompanyades cada una d'un redolí de dos versos heptasíl·labs–, la paraula «totxets» hi apareix així, com en els exemplars enquadernats en rústica, mentre que en els 100 primers numerats en pell hi posa erròniament «tochets». Ha de procedir, doncs, de la versió corregida corresponent a una segona impressió. Ni l'hereu actual, son fill

Jordi Sistac, ni el germà de l'autor, Luis Sistac (que ja té 94 anys però té bona memòria «de llarg recorregut», i és el pare de qui signa estes ratlles) recorden l'any exacte de la fabricació de les rajoles, però devia ser cap als volts de 1950.

Actualment, gràcies a la bona voluntat dels hereus, a la disposició de l'Ajuntament i a la restauració que ha assumit la delegació de Lleida de l'Institut d'Estudis Catalans (encomanada a la Sra. Carolina Jorcano del Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat), l'auca, testimoni d'un patrimoni a la vegada material i immaterial de Camporrells i de totes les terres de llengua catalana, ha estat cedida al poble que en va ser l'origen i llueix instal·lada a la seua Casa Social.

LA VIDA EN CALMA

Gent del lloc // Teresa Serrano

En repetides ocasions he tingut la fortuna de visitar la comarca del Matarranya, però sempre es descobreix algun lloc nou, ja sigui un paratge natural, una botiga o un racó entre dos carrers amb algun detall especial.

En la darrera excursió, a més d'aprofitar per a assistir a alguns dels actes programats de les jornades culturals del Matarranya, he pogut donar un tomb per la zona i comprovar com hi ha gent que fa les coses posant ganes i passió i, gràcies a això, et pots allotjar a gust, menjar bé, beure millor, relaxar-te i sentir-te immensament feliç.

Les entranyables taules del casino o al bar Registre sota les arcades de Vall-de-roures, les acollidores terrasses en el peculiar traçat de plaça de la Freixneda, l'atenció acurada

dels propietaris de l'hotel El Salt, els plats contundents del restaurant Matarranya, o els aperitius en el Pont Nou de Be-seit.

A més de tots aquests llocs de plaer ja conegut, es van unir en aquests dies La Fàbrica de Solfa, grata sorpresa en la que vaig gaudir del seu restaurant emplaçant-me a mi mateixa per a una altra ocasió més llarga on reposar el meu cos en les hores nocturnes. Amb uns propietaris que manifesten una il·lusió per fer agradable un espai de natural encantador.

I hi ha molts més que els esmentats, gent compromesa, gent del lloc, per origen o d'adopció, tots ells impulsors d'una comarca plena d'al·licients entre els quals hi ha també els seus acurats amfitrions.

El Projecte d'Animació Cultural «Jesús Moncada» ja és història

// MARIA ÀLVAREZ

Com ja quasi tots els lectors de TdF sabeu, a finals de setembre, els responsables del Departament d'Educació, Cultura i Esports del govern d'Aragó (PP) van decidir fer pública una decisió que ja tenien presa des del primer moment en que van prendre possessió dels seus càrrecs: la supressió de les activitats del Projecte d'Animació Cultural a les Escoles de la Franja «Jesús Moncada». Es tracta d'un conjunt de programes, finançats pel Departament d'Ensenyament del Govern d'Aragó que nodrien d'activitats culturals en català a les escoles de les terres aragoneses de parla catalana on s'imparteixen classes opcionals d'aquesta llengua.

Amb això es dóna fi a 11 anys durant els quals s'han realitzat més de vuit-centes activitats que han recorregut una cinquantena d'escoles d'Infantil, Primària, Secundària, Adults, Escoles d'Idiomes i Biblioteques aragoneses i en més d'una vintena de pobles de Catalunya.

Les reaccions en contra d'aquesta decisió del Govern de L.F. Rudi en contra de la llengua i la cultura catalanes a la Franja no s'ha fet esperar. Una volta va córrer la notícia, l'actual coordinador del Projecte, Antoni Bengochea, va rebre nombroses trucades i correus d'adhesió i solidaritat per part de mestres de català, escriptors i artistes, implicats d'una manera o altra amb el Projecte Moncada durant aquests anys.

Per part d'institucions i entitats, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca (IEBC) va fer una nota rebutjant la desaparició del Projecte, «que ha aconseguit amb èxit apropar la cultura feta en la nostra llengua a alumnes de les nostres comarques,, trencant així un vincle entre l'escola i el seu medi cultural». L'IEBC denuncia i lamenta que la DGA «vulgue abandonar, encara més, el català, una llengua que forma part del patrimoni cultural aragonès». També el president d'ASCUMA, Josep Maria Baró va

Susana Antolí
a Massalió
MÀRIO SASOT

fer un escrit formal de protesta en terminis similars. Prèviament, el grup parlamentari de la CHA elevà una moció a les corts regionals alertant de la possible desaparició d'aquests projectes d'acció cultural, tant en català com en aragonès, defensant la seua continuïtat.

El Projecte «Jesús Moncada» va néixer en el curs 2000-2001 amb l'objectiu de reforçar i dignificar les classes de català a les escoles de la Franja, portant a les aules escriptors, cantautors, grups musicals, exposicions, tallers, etc. Entre els escriptors, artistes i altres agents culturals que han passat per les aules es troben els ja desapareguts Jesús Moncada i Josep Galan, així com Hèctor Moret, Mercè Ibarz, Francesc Serés, Susana Antolí, Juli Micolau; els cantautors i músics Anton Abad, La Chaminera, Duo Recapte, Menda Lerenda, etc. Així mateix, en virtut de diversos convenis signats amb la Generalitat han anat a diverses escoles i Instituts de Secundària i Batxillerat de la Franja escriptors catalans de la talla d'Emili Teixidor, Maria Barbal, Pep Coll, Màrius Serra, Enric

Larreula, Imma Monsó, etc...

Les activitats del Projecte començaren el 8 de novembre de l'any 2000, amb sengles actuacions de l'Antoni Bengochea als Instituts fragatins R. J. Sender i Baix Cinca amb el seu repertori de conta contes *Quiento va, quiento vingue*. Una setmana després visitaven aquests mateixos centres i el col·legi Santa Ana de Fraga els escriptors Jesús Moncada i Josep Galan. Les últimes activitats del Projecte foren los recitals que van fer Àngel Vergara i Maria José Menal, components del grup «La Chaminera», al col·legi d'Albelda (Llitera) i Llardecans (Les Garrigues), el 21 i 22 de juny de 2011, respectivament.

El govern aragonès ha suprimit també enguany el projecte de «Invitació a la Lectura» en castellà, i ha donat un any de termini per acabar amb el «Proyecto d'Animacion Cultural Luzía Dueso» un projecte de característiques similars al «Moncada» en aragonès.

El Projecte Moncada ha estat coordinat aquests anys per Màrio Sasot i Antoni Bengochea.

La clausura del Premi Guillem Nicolau?

// ARTUR QUINTANA I FONT

Ha estat convocat el Premi Guillem Nicolau a una obra escrita en català per part del Govern, com quasi cada any per eixes dates. Fins ací tot perfecte, com sempre. Llegint la lletra menuda de la convocatòria hi descobreixo una novetat: el premi de 3.000 € i edició de l'obra premiada només es podrà portar a terme si hi ha prou diners en el pressupost 2012 del Govern. Una efecacíssima clàusula perquè la gent s'ho repense abans de presentar-se a uns premis que poden no atorgar-se. He estat rumiant quinna podria ser la raó d'aquesta clàusula insòlita i he trobat tres motivacions amb més o menys graus de plausibilitat. Una: es tracta d'un error i aviat en veurem la rectificació. Costa de creure i en conseqüència és de molt baixa plausibilitat. Una altra: si el Govern no pot assumir fins al Sant Jordi 2012, dia quan se sol concedir el premi, un deute d'uns 30.000 € (els premis Nicolau, Caverro; Labordeta i Letras Aragonesas costen 17.000 €, i l'edició dels tres llibres premiats se'n va a uns 12.000 a 13.000 €) per als únics premis a la creació literària que concedeix, és que les finances aragoneses ja són molt per sota de la bancarrota. Sorpren que el Govern ensenye tant a les clares la seua més que precària situació econòmica, que no farà sinó espantar a tothom qui estigue disposat a donar crèdits –en diners o feines– al Govern. No sembla gaire plausible, i més si tenim en compte que, per les notícies que m'arriben, segons les quals el Govern, si bé per un cantó ha

Marta Momblant, última guanyadora del premi Guillem Nicolau

suprimit el Projecte Moncada, no ha fet per al Luzía Dueso, cosa que significa que pot assumir sense clàusules un deute per al 2012 sensiblement igual als dels Premis abans citats. Hi ha d'haver, doncs, una altra raó més plausible. Podria ser la que passo a exposar: de tothom és ben sabut que el partit de Govern treballa amb molta fermesa i eficàcia, i ja ho feia abans de guanyar les eleccions, en destruir el patrimoni aragonès que és la llengua catalana parlada al nostre país. Es tracta ara d'una acció més en aquest sentit. Quan aplegarà l'hora de concedir els premis el Govern declararà que no hi ha pressupost per al Premi Guillem Nicolau (uns 7.000 €) i qui l'hage guanyat s'haurà de conformar per allò de la crisi.

D'aqueixa manera el Govern quedarà bé davant l'opinió, en especial la internacional, i de passada haurà trobat una bona mesura per a desanimar els escriptors en català de presentar-se al Nicolau. La plausibilitat d'aquesta argumentació té només un punt feble: per què el Govern hauria d'estar preocupat per aquesta acció seua de genocidi cultural dels ciutadans aragonesos de llengua catalana, si sap prou bé que, actuant així, té assegurat l'aplaudiment al nostre país i a tot l'Estat? I sap també que l'opinió internacional en casos així pesa ben poc. Potser hi ha una quarta raó. En tot cas per al Sant Jordi de l'any vinent en sabrem una mica més de tot aquest afer, que si no fos tràgic, podria ser entretingut i tot.

LO CRESOL

Catalanòfils // M. D. Gimeno

Va existir un temps sense Intereconomies i amb passions interlingüístiques, quan l'ideal romàntic per les cultures regionals va originar institucions com l'Institut d'Estudis Catalans (1907) o l'Estudio de Filología de Aragón (1915), que va impulsar un *Diccionario aragonés* de tot lo territori, és a dir, trilingüe. El seu director, Juan Moneva, catedràtic de Dret a la Universitat de Saragossa –ciutat a on té dedicat un cèntric carrer– era un personatge: conservador, catòlic i de geni insuportable, havia après català llegint cròniques medievals i s'obstinava a escriure'l als seus amics catalanoparlants com Juan Pío Membrado, de Bellmunt del Mesquí.

Any abans, al 1878, Marcelino Menéndez Pelayo havia gua-

nyat la càtedra de Literatura Espanyola de la Universitat Central de Madrid amb un programa que comprenia literatura castellana, catalana i galaica-portuguesa. Lo savi càntabre, que dominava vuit llengües, admirava el català, com manifestava a la reina Maria Cristina als Jocs Florals de Barcelona de 1888: «Aquí teniu, Senyora, la llengua catalana brollant dels seus llavis el doll de la paraula harmoniosa i eterna». Deixeble i editor de Milà i Fontanals i corresponsal en català d'erudits catalans i mallorquins, va merèixer denominar un temps lo carrer barceloní Torrent de l'Olla, que l'Ajuntament, oblidant amistats antigues, va retornar al seu nom originari.

Maria Antònia Soplón Serveto, artista plàstica fragatina

«L'art és el meu hobby i la meua passió»

// MÀRIO SASOT

Maria Antònia Soplón va nèixer a la capital del Baix Cinca, però des de fa 22 anys viu a Saragossa on gestiona, junt amb el seu marit, Pere, de Massalcoreig, una empresa d'enginyeria. Però la seua gran afició i passió és l'art, en tota la seua extensió de disciplines: la pintura, la restauració de quadres, la decoració d'interiorisme i d'aparadors, etc.

Fa ja uns quinze anys que és sòcia (i molt activa) de la Casa Catalana de Saragossa. Allà desenvolupa tota la seua vesant creativa i artística, dissenyant la revista d'aquesta associació, *Travessera*, coordinant el muntatge del «Belen» nadalenc, organitzant a la seu d'aquesta entitat exposicions i concursos de pintura, i dissenya també els díptics i cartells informatius d'aquestes activitats i de les Jornades Culturals que la Casa Catalana a l'Aragó organitza entorn a la diada de Sant Jordi.

De vegades, la feina constant i de qualitat té premi, i Maria Antònia va guanyar, l'any passat amb una obra pictòrica seua, el Premi Internacional del Concurs de Cartells de la Federació Internacional d'Entitats Catalanes (FIEC) que convoca la Generalitat de Catalunya, un guardó que, en el seu temps, va ser atorgat a una obra d'Antoni Tàpies.

Durant les jornades culturals de la Casa Catalana d'enguany, Maria Antònia va ser la comissària de la «Mostra de pintors de la Franja», amb obres de la mateixa Soplón, i de l'Ana Rosa Rodríguez, Marisa Manzaneres, Pilar Conde i Jorge Castro.

Maria Antònia Soplón Serveto
MÀRIO SASOT

La Casa Catalana, amb seu al carrer Unceta, al barri saragossà de Las Delicias, entre altres activitats organitza anualment cursos de català. En el curs 2010-2011 van participar-hi 45 alumnes, el 70% dels quals obtingueren el certificat en els diversos nivells de Català en què es van presentar.

U12

Bondínia // Esteve Betrià

Molts topònims que fem servir per referir-nos a grans entitats politicoadministratives tenen l'origen en el nom que reben –o rebien– col·lectivament els habitants dels territoris als quals fan referència. Així França és el país dels francs, Anglaterra –dels anglosaxons–, Eslovàquia –dels eslovacs–, Txèquia –dels txecs–, Mongòlia –dels mongols–, Turquia –dels turcs–, etc.

D'altres macrotopònims tenen origen en la voluntat denominadora de persones alienes al territori. És el cas de topònims com Àfrica, Califòrnia, Amazònia, etc. i tots aquells que tenen anteposat un prefix amb el concepte de nou: Nova Guinea, Nova Gal·les del Sud, Nova Zelanda, etc. Molts topònims s'inspiren en antropònims: Amèrica, Filipines, Colòmbia, Bolívia, Carolines, Virgínia, etc. D'altres macrotopònims són, aparentment, merament descriptius: República Centrafricana, Equador, Guinea Equatorial, Unió Sudafricana, Costa Rica, etc. També hi ha un grup de macrotopònims, possiblement el més nombrós, dels quals no en sabem del cert la motivació –Canadà, Brasil, Sàhara– o bé que responen al record d'un topònim autòcton més o menys modificat o adaptat: Guinea, Cuba, Haití, Mèxic, Perú, Benín, Congo, Egipte, etc.

Però on vull anar a parar és als macrotopònims que tenen l'origen en la metalingüística, en la reflexió al voltant de la llengua. Pel que sé n'hi ha dos –tots dos de gestació culta–: Euskadi (o si ho voleu, Euskal Herria) i Occitània. El primer, de creació ben recent, fa referència al territori habitat per persones

que palen èuscar (o si ho voleu, al poble que parla èuscar), i el segon als territoris on es parla la llengua romànica que té com a adverbi d'afirmació el monosíl·lab 'oc'. Sembla que fou Dante, a *De Vulgari Eloquentia*, qui primer emprà aquesta designació (*lingua d'oco*) en oposar-la a la llengua d'*oil* (el francès) i a la llengua del *si* (l'italià). De la divisió dantesca sorgí el terme *llengua d'oc* que ha servit per designar la regió que s'estén entre el nord del Rosselló i el delta del Roine: el Llenguadoc (topònim on, per cert, encara és més explícita o transparent la reflexió metalingüística). I el terme Occitània –format també sobre el topònim Aquitània–, que s'aplica al conjunt de territoris on és, o era, parlada la *llengua d'oc*. Sembla que no ha d'ésser casual que dues comunitats lingüístiques tan amenaçades, i amb un passat sense una clara unitat i independència politicoadministrativa, com la basca i l'occitana, hagen hagut de recórrer a la llengua, tret essencial de les respectives col·lectivitats, per autodenominar-se.

¿Es podria pensar que, seguint l'exemple de la comunitat occitana –tan pròxima, i en tants aspectes, a la catalana–, la comunitat catalana adoptés el nom de Bondínia per autodenominar-se sense provocar cap tipus de recels? No oblidem que escriptors catalans han escrit que el seu país arribava fins allà on quan deien 'Bon dia' li responien 'Bon dia'.

No cal dir que tot això no és res més que una discreta digressió d'un almenaspí desvagat.

La Franja exigeix continuar sent atesa a l'Arnau de Vilanova de Lleida

// HUGO SOROLLA

Els presidents dels Consells Comarcals de la Ribagorça, la Llitera i el Baix Cinca
A.P. / DIARIO DEL ALTO ARAGÓN

L'Hospital Arnau de Vilanova de Lleida ha començat a limitar l'atenció als ciutadans de la Franja. Aquest octubre ha entrat en vigor el nou protocol al qual estan sotmesos els metges de l'Arnau de Vilanova per atendre pacients aragonesos. El document diu que, a partir d'ara, un pacient aragonès no urgent que necessite intervencions i accions terapèutiques de caràcter hospitalari «serà derivat a la seua corresponent àrea sanitària».

El conveni entre les dos comunitats estableix que l'atenció als pa-

cients de la Franja és costejada pels fons de cohesió estatal. El problema és que a partir del 2008 l'Estat va canviar els criteris d'aquests ajuts i, en lloc d'abonar el seu cost, uns 10 milions anuals, en paga només un màxim de 3,5. Les polítiques de retallades del govern Mas han propiciat que Catalunya decidís no continuar atenent pacients d'especialitats i quimioteràpia.

Aquests canvis han provocat un gran malestar als veïns de la Franja, que anaven al metge a Lleida perquè hi podien arribar més fàcilment que a Osca o Barbastre. En aquest sentit, els presidents de les comarques de La Llitera, el Baix Cinca i la Ribagorça, així com trenta-cinc alcaldes d'aquestes comarques, s'han reunit a Binèfar amb l'objectiu de demanar que es garantisca l'assistència sanitària dels seus veïns a l'Arnau.

Els presidents comarcals i alcaldes s'han mostrat molt preocupats

per aquest nou escenari. Han assegurat que l'hospital de Barbastre no té capacitat per a atendre tota la població de la Franja i han alertat que es podria col·lapsar. D'altra banda, també han explicat que hi ha veïns de la Franja, especialment jubilats, que han començat a empaïronar-se als pobles limítrofes de Lleida per no perdre aquesta assistència.

A més a més, han apostat per fer un front comú amb els seus homòlegs lleidatans per reclamar al Govern central que pague a Catalunya la factura pendent per atendre pacients de la Franja. «Si Madrid està incomplint, Catalunya i Aragó han de fer un front comú», ha dit Antonio Fondevila, president de la comarca de Llitera. També han sol·licitat que el govern aragonès abordés aquesta qüestió.

Per la seua part, el delegat de Salut a Lleida, Antoni Mateu, ha lamentat les queixes de les autoritats franjolines i ha assegurat que l'atenció de les urgències està garantida.

NO SOM D'EIXE MÓN

Uf! Mals temps per a la lira // Francesc Ricart

No sé si li agradarà al director de *TdeF*, però m'aprofitaré de les paraules que va escriure a la *Salutació* del número anterior: «Sembla que s'ha decantat (el govern del PP-PAR) per deixar morir les llengües minoritzades, en lloc d'assassinar-les directament». L'home sap de què parla. I si Antoni Bengochea també sap l'abast del que diu a TV3: que estem davant d'un «genocidi lingüístic»; doncs, ja es veu prou que no anem bé. L'un i l'altre les diuen molt grosses. Allò que plana en els seus discursos és la desaparició del català en aquest tros de territori ancorat a l'Aragó, o sigui que poca broma.

El desencadenant de la sentència de l'amic Bengochea és l'*eliminació del Programa d'Animació Cultural «Jesús Moncada» a les escoles*, una activitat molt ben valorada per tothom que permetia als xiquets i xiquetes de les escoles conèixer escriptors catalans –el mateix Moncada– i gaudir de cantants i músics catalans; catalans d'un i l'altre costat del riu Cinca i el d'Algars perquè el programa ha comptat amb la participació de la Generalitat.

Màrio, Antoni, haurem d'anar a l'acapte? O és justament el que han fet durant aquests anys l'associacionisme davant les administracions?, vull dir que les administracions no s'ho han cregut

mai, això del català, i han anat al remolc de la demanda i de la pressió social representades per les associacions a les quals han concedit ben poca cosa, segurament perquè la pressió no ha estat prou contundent i els qui han manat –PAR, PSOE, PP– mai no han vist perillar el poder per aquesta «minúcia del català».

Aquest estiu, quan ja havia garlat Vadillo amb allò del *xapurriat* i la consellera Serrat ens recordava la fragilitat de la Llei, Cisco Bertran, el primer alcalde de la democràcia de Fraga, em deia que davant tanta ignomínia s'apuntava a passar-se a Catalunya i m'ho deia des de la ràbia, però també des de la decepció de transcórrer els anys sense rebre el reconeixement a la personalitat de les nostres comarques per part dels qui se n'atorguen la propietat.

En fi, així estan les coses: Bertran, Sasot i Bengochea han entès el que es cou i amb les seues experiències amb el govern d'Aragó ja saben el pa que s'hi dona... De fet, si fem comptes històrics del que ens pertoca, no ens donen ni les molles. *Duo Recapte*, potser amb això de les molles, com l'enyorat Ovidi Montllor, hi podeu trobar un motiu musical i compondre uns romanços en aquests temps tan difícils per a la lira. Ànims!

Fora «Titiriteros» de Torrelloba!

// ANTONI BENGOCHEA

Feia temps que m'ho esperaba, però al final es va fer palès. El 30 de setembre m'arribava una carta acomiadant el Projecte Moncada, i enviant-me a mi a l'institut. L'ordre era del 31 d'agost, d'un mes abans. Amb això està tot dit. Els horaris de l'institut ja estaven fets i signats, i ara han tingut de fer un trencaclosques per a poder incloure'm a mi amb les molèsties que això suposa. No sé encara com acabarà, ni si tindrè algun problema més, que podria ser, ja que en teoria ara sobra mig professor.

Com veieu de moment l'administració prefereix que sobri aquest mig professor a mantenir el projecte Moncada, que li resultaria molt més barat, i això que l'argument principal que donen és de caire econòmic. Jo havia intentat al llarg de tot el mes, fins a quatre vegades, posar-me en contacte amb el Director General de Política Educativa, sense resposta, i fins i tot el 28 m'hi vaig presentar personalment. Tinc la sensació de que jo mateix vaig provocar el cessament. De totes maneres hagués arribat en un moment o altre, així que quan més aviat millor.

«Aragonès sí, Català no» era una frase que ja coneixíem, però això també és equívoc. Resulta indignant pels defensors de la nostra llengua, però també comporta un caire de menyspreu per als lluitadors pel maltractat aragonès, als que consideren que ni tan sols fan nosa.

Segons declaracions dels responsables culturals actuals puc afirmar que pensen que el Govern anterior ajudava contínuament al català i que dilapidava el pressupost amb una llengua que de cap manera consideren seva: classes de català a dojo amb muntanyes de professors, classes d'adults, Premis Literaris, Català a les Escoles d'Idiomes, Escola d'Estiu, una Llei de Llengües que obliga a tots a conèixer el català, etc, Quina prodigalitat! Quina disbauxa!, I els bens de la «Franxa» (com diuen ells) sense tornar!

Tots sabem que la realitat és molt diferent: que l'escola d'idiomes de l'Actur va suprimir el Català que ha-

Actuació de Titiriteros de Binéfar a Besoit
ALBERT MORAGREGA

via oferit, que les classes de català van com van, i sobreviuen gràcies a l'esforç i la implicació dels professors, i que la tan esperada Llei de Llengües ha estat minsa i ha arribat més que tard. Malgrat que sóc partidari de la cooficialitat, ja em conformaria de moment si el català tingués a l'Aragó l'estatus que té el «tan perseguit» castellà a Catalunya.

Del Projecte Moncada no hi voldria avui parlar molt. M'agradaria deixar passar una mica el temps. Tots sabeu que era un bon invent d'en Màrio i ell ho podrà «cantar amb millor plectre». El destí ha volgut que la desaparició d'aquest voluntariós Projecte hagi arribat amb la seva jubilació (jo el vaig coordinar un any) i que esperem que no mori per sempre. En aquests moments de comiat voldria dir-vos als professors que ha estat un plaer col·laborar amb vosaltres i que si no ho hem fet millor és perquè no en sabíem més, i també perquè el pressupost era força limitat (l'any passat 18.000 euros). Però aquí resten totes les activitats que us hem pogut portar (no tan sovint com nosaltres haguéssim volgut). En quant als participants estic molt agraït per la seva col·laboració i molt orgullós del seu treball, de vegades bastant desinteressat. Em queda la frustració de no haver conegut personalment a Jesús Moncada (ens va deixar l'any que l'havia d'acompanyar en alguna de les seves penències) i algun dia espero

conèixer en persona a Francesc Mauri, que tampoc ha pogut ser.

Voldria fer ara una reflexió del maltractament que es fa a la cultura sempre que hi ha crisi econòmica, com si la gent que treballa en ella no hagués de menjar tots els dies. Els creadors i els artistes (els «Titiriteros», com diuen ells) no sols són la sal de la terra, sinó que a més a més són simplement treballadors, com la resta dels mortals. M'acabo d'assabentar que també es volen carregar el Centre Niemeyer d'Avilés, inaugurat fa uns mesos, i no m'estranya, perquè deu d'estar ple de «Titiriteros». Com sabeu, jo també sóc un humil «Titiritero», com Màrio, i a molta honra. M'agraden els «Titiriteros» i els prefereixo a ser com aquests indocumentats, veritables «titelles» dels mercats, de les multinacionals i de les ànsies de poder. Com deia Labordeta, un gran «Titiritero»: A la merda!

Finalment vull rebel·lar-me contra aquest nacionalisme lingüístic excloent, que fa una política cultural de neteja ètnica que et recorda permanentment que encara vivim a «Torrelloba». En canvi, aquesta política no afavoreix de cara a l'exterior cap de les llengües hispàniques, inclòs el castellà, ja que els cau la bava amb l'anglès. Perquè així ho han fet sempre la gent de mentalitat feudal: trepitjar al dèbil i llepar-li el cul al superior.

Una obra imprescindible per conèixer la llengua i les tradicions del Baix Matarranya

Literatura oral a Faió, Favara, Maella i Nonasp

Carme Oriol, Pere Navarro i Mònica Sales

LO TRILL (13)

Associació
Cultural
del
Matarranya

AMICS de NONASP

INSTITUCIÓN
FERNANDO
EL CATÓLICO

GOBIERNO
DE ARAGON

Departamento de Educación,
Cultura y Deporte

Literatura oral
Favara, Maella
Carme Oriol, Pere Navarro
Mònica Sales
Selecció de fragments

LO TRILL (13)

Exemplar distribuït amb
publicació impresa
Dipòsit legal: TE-200-2010

COMPACT
disc
DIGITAL AUDIO